

QASHQADARYO VILOYATI SANOAT TARMOQLARINING GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI

D.I. Navotova – Qarshi davlat universiteti dotsenti

D.Sh. Ilhomova – Qarshi davlat universiteti magistranti. O'zbekiston.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Qashqadaryo viloyatdagi asosiy sanoat tarmoqlarining rivojlanish darajasi, yirik korxonalar va ularning faoliyati tahlil qilingan. Maqolada viloyatning neft-gaz, kimyo sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, oziq-ovqat sanoati va mashinasozlik kabi sohalarida amalga oshirilgan investitsiyalar va ishlab chiqarish hajmlari haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: neft-gaz sanoati, qayta ishlovchi sanoat, transport infratuzilmasi, iqtisodiy tarmoq, sanoat korxonalari, tabiiy resurslar, iqlim omili, geografik joylashuv.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Д.И. Навотова – доцент Каршинского государственного университета

Д.Ш. Ильхомова — магистрант Каршинского государственного университета.

Узбекистан.

Аннотация: В статье анализируется уровень развития основных отраслей промышленности, крупных предприятий и их деятельность в Кашкадарьинской области. В статье дана подробная информация об инвестициях и объемах производства в таких отраслях региона, как нефтегазовый комплекс, химическая промышленность, производство строительных материалов, пищевая промышленность, машиностроение.

Ключевые слова: нефтегазовая промышленность, перерабатывающая промышленность, транспортная инфраструктура, сектор экономики, промышленные предприятия, природные ресурсы, природно-климатический фактор, географическое положение.

GEOGRAPHICAL FEATURES OF INDUSTRIAL SECTORS OF KASHKADARYA REGION

D.I. Navotova – Associate Professor, Karshi State University

D.Sh. Ilhomova – Master's student, Karshi State University. Uzbekistan.

Abstract: This article analyzes the level of development of the main industrial sectors, large enterprises and their activities in the Kashkadarya region. The article provides detailed information on the investments and production volumes in the region's oil and gas, chemical industry, construction materials production, food industry and mechanical engineering.

Keywords: oil and gas industry, processing industry, transport infrastructure, economic sector, industrial enterprises, natural resources, climatic factor, geographical location.

Kirish. Qashqadaryo viloyati O‘zbekistondagi muhim sanoat hududlaridan biri hisoblanadi. Bu viloyat O‘zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo‘lib, tabiiy resurslarga boy hudud sifatida keng tanilgan. Qashqadaryo viloyatining sanoati turli tarmoqlarga ixtisoslashgan bo‘lib, neft-gaz sanoati, kimyo sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, oziq-ovqat sanoati va mashinasozlik sohalari viloyat iqtisodiyotining asosiy sektorlaridan hisoblanadi. Shu bilan birga, viloyatning sanoat tarmoqlari faqat mahalliy ehtiyojlarni qondiribgina qolmay, balki eksportga ham mahsulotlar yetkazib beradi. Sanoat korxonalari ko‘p yillik tajribaga ega va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish borasida katta muvaffaqiyatlarga erishgan. Viloyat sanoatining asosiy tarmoqlaridan biri neft-gaz sanoati bo‘lib, bu soha O‘zbekistonning energiya resurslarini ishlab chiqarish va qayta ishlashning markazlaridan biri sifatida muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, viloyat kimyo sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, oziq-ovqat sanoati va boshqa sohalarda ham yuqori ishlab chiqarish salohiyatiga ega. Qashqadaryo viloyati sanoatining O‘zbekiston iqtisodiyotidagi o‘rni muhim va o‘sib bormoqda. Viloyatning sanoat mahsulotlari respublika sanoatining muhim qismini tashkil etadi, uning ichki va tashqi bozorlarda o‘rni tobora kengayib bormoqda. Xususan, Muborak gazni qayta ishlash zavodi, Sho‘rtan gaz-kimyo majmuasi, Qarshi sement zavodi va boshqa yirik sanoat korxonalari viloyat iqtisodiyotining poydevoriga aylangan. Ushbu korxonalar O‘zbekistonning energiya, qurilish materiallari va kimyo sanoati sohasiga katta hissa qo‘shadi. Viloyat sanoatining rivojlanishi O‘zbekistonning energetika, qurilish va kimyo sanoati kabi tarmoqlari uchun muhim zamin yaratadi. Qashqadaryo viloyati nafaqat O‘zbekistonning ichki bozoriga, balki qo‘shni davlatlar va xalqaro bozorlarga mahsulotlarni eksport qilishda ham katta o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, viloyatning sanoat korxonalari o‘zining samarali ishlab chiqarish tizimi va eksport salohiyati bilan davlat iqtisodiy strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan

biri sifatida e'tirof etilmoqda. Qashqadaryo viloyatining sanoati yil sayin yangi investitsiyalar, zamonaviy texnologiyalar va ilg'or ishlab chiqarish metodlarini joriy etish orqali rivojlanishda davom etmoqda. Bu esa, viloyatni nafaqat respublika, balki mintaqaviy iqtisodiy o'sishga katta hissa qo'shadigan hududga aylantirmoqda.

Asosiy qism. Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning neft va gaz sanoati markazlaridan biri hisoblanadi. Viloyatda ko'plab neft va gaz konlari joylashgan bo'lib, bu hududda neft-gaz sanoatining rivojlanishiga katta imkoniyatlar yaratilgan. Muborak gazni qayta ishlash zavodi, Sho'rtan gaz-kimyo majmuasi, G'uzor neftni qayta ishlash zavodi kabi yirik sanoat korxonalari viloyatning asosiy iqtisodiy tarmog'ini tashkil etadi.

Muborak gazni qayta ishlash zavodi – O'zbekistonning yirik gazni qayta ishlash korxonalari sirasiga kiradi. Ushbu zavod yillik 40 milliard kubometrdan ortiq tabiiy gaz qayta ishlaydi. Zavodning mahsulotlari ichki bozorni to'ldirib, eksportga ham chiqariladi.

Sho'rtan gaz-kimyo majmuasi – bu majmua polietilen, polipropilen kabi kimyoviy mahsulotlar ishlab chiqaradi. Bu zavod nafaqat O'zbekistonning ichki ehtiyojlarini qondirib, balki eksportga ham katta hajmdagi mahsulotlarni chiqaradi.

G'uzor neftni qayta ishlash zavodi – neftni qayta ishlash orqali dizel yoqilg'isi va boshqa neft mahsulotlarini ishlab chiqaradi, viloyatning energetika ehtiyojlarini qondirishda muhim o'rin tutadi.

Qashqadaryo viloyatida qurilish materiallari sanoati keng tarqalgan va viloyatning yirik tarmoqlaridan biriga aylangan. Qurilish materiallari ishlab chiqarish, ayniqsa, sement, g'isht va ohakni ishlab chiqarish viloyatda yuqori darajada rivojlangan.

Qarshi sement zavodi – bu zavod yiliga 1,5 million tonna sement ishlab chiqarish quvvatiga ega. Qarshi sement zavodi nafaqat viloyat ichki bozorini, balki boshqa hududlarni ham sement bilan ta'minlaydi.

Kitob tumanidagi qurilish materiallari zavodlari – bu korxonalar g‘isht, ohak va boshqa qurilish materiallari ishlab chiqaradi. Ushbu zavodlar viloyatdagi qurilish loyihalarini amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Qashqadaryo viloyati oziq-ovqat sanoati borasida ham salmoqli yutuqlarga erishgan. Viloyat qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va eksport qilish borasida katta salohiyatga ega. Oziq-ovqat sanoatining asosiy tarmoqlari sut, go‘sht, un va non ishlab chiqarishdan iborat.

Sut va go‘sht mahsulotlari ishlab chiqarish – viloyatda ko‘plab sut va go‘sht mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar mavjud. Ushbu mahsulotlar nafaqat ichki bozor, balki qo‘shni davlatlarga ham eksport qilinadi.

Un va non mahsulotlarini qayta ishlash – viloyatda un va non mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi ko‘plab korxonalar faoliyat yuritadi. Bu tarmoqda katta salohiyatga ega bo‘lgan sanoat korxonalari mavjud.

Mashinasozlik va metallurgiya sanoati Qashqadaryo viloyatining yana bir rivojlanayotgan tarmog‘idir. Mashinasozlikda asosan texnik jihozlar, avtomobil ehtiyot qismlari va qishloq xo‘jaligi texnikalari ishlab chiqariladi. Viloyatda metallurgiya sanoati ham rivojlanmoqda, bu soha asosan qurilish materiallari ishlab chiqarish va mashinasozlikda ishlatiladigan metall qismlar ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan.

Mashinasozlik – viloyatda kichik va o‘rta korxonalar mashinasozlik sohasida faoliyat yuritmoqda. Ular qishloq xo‘jaligi uchun texnikalar, avtomobil ehtiyot qismlarini ishlab chiqaradilar.

Metallurgiya sanoati – viloyatda kichik metallurgiya korxonalari mavjud bo‘lib, ular po‘lat, temir va boshqa metall mahsulotlar ishlab chiqaradi.

Qashqadaryo viloyati tabiiy resurslar bilan boy bo‘lib, bu omil uning sanoat tarmoqlarining shakllanishiga va rivojlanishiga asosiy ta‘sir ko‘rsatadi. Neft va gaz resurslari: Viloyatning neft va gaz resurslari sanoatning asosiy rivojlanish omillaridan biridir. Muborak va Sho‘rtan gazni qayta ishlash zavodlari, shuningdek, G‘uzor neftni qayta ishlash zavodi viloyatning iqtisodiy salohiyatini

oshib, neft-gaz sanoatining rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda. Ushbu resurslar viloyatni energetika sanoatining markaziga aylantirgan. Qurilish materiallari: Qashqadaryo viloyatida sement, g'isht va ohak kabi qurilish materiallari ishlab chiqarish ishlab chiqarishning iqtisodiy-geografik xususiyatlariga ta'sir qiladi. Viloyatning ba'zi tumanlarida mavjud bo'lgan tabiiy resurslar (masalan, ohak va g'isht ishlab chiqarishga kerakli xom ashyo) qurilish materiallari sanoatining rivojlanishiga yordam beradi. Qashqadaryo viloyati transport infratuzilmasi va strategik joylashuvi bilan ajralib turadi. Viloyatning geografik joylashuvi sanoat mahsulotlarini tez va samarali yetkazib berishga imkon yaratadi. Yirik transport yo'llari: Viloyat yirik transport tarmoqlarining kesishmasida joylashgan. Qarshi, Muborak, G'uzor va Kitob kabi shaharlar orqali temir yo'l va avtomobil yo'llari o'tadi. Bu yo'llar viloyatning sanoat mahsulotlarini boshqa hududlarga yetkazib berishda muhim rol o'ynaydi. Transport markazlari: Qarshi shahridagi logistika markazlari va temir yo'l tarmoqlari viloyatning sanoat korxonalari uchun kerakli resurslarni va xom ashyolarni tez va oson olib kelish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu tarmoqlar viloyatning eksport salohiyatini oshirishga yordam beradi. Qashqadaryo viloyati ishchi kuchi va malakali mutaxassislarni tayyorlash borasida yaxshi imkoniyatlarga ega. Viloyatdagi sanoat korxonalari, ayniqsa, ishchi kuchining malakasiga tayanadi. Ishchi kuchi: Viloyatning sanoat tarmoqlari uchun zarur bo'lgan ishchi kuchi mavjud. Qashqadaryo viloyatida ko'plab o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalari, shuningdek, texnik va kasbiy ta'lim markazlari mavjud. Bu esa sanoat tarmoqlarining samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashga imkon yaratadi. Kasbiy ta'lim: Viloyatdagi kasbiy ta'lim muassasalari va malaka oshirish markazlari sanoat korxonalarining ehtiyojlariga mos ravishda mutaxassislar tayyorlaydi. Bu omil ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarishga yordam beradi. Qashqadaryo viloyati o'zining quruq iqlimi va geografik joylashuvi bilan sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi. Qurilish materiallari sanoati: Viloyatning quruq va issiq

iqlimi sement, g'isht va ohak kabi qurilish materiallari ishlab chiqarishni qulaylashtiradi. Bu resurslarga boy tumanlarda qurilish materiallari ishlab chiqarish sanoati juda rivojlangan. Energiya ishlab chiqarish: Viloyatning iqlimi va tabiiy resurslarining boyligi energiya ishlab chiqarish uchun qulay sharoit yaratadi. Neft va gaz qazib olish va qayta ishlashda ishtirok etadigan korxonalar viloyatda o'z faoliyatini samarali yuritadi. Qashqadaryo viloyati sanoat mahsulotlarini nafaqat ichki bozorda, balki tashqi bozorda ham sotish imkoniyatlariga ega. Bu omil viloyatning sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ichki va tashqi bozorlar: Viloyat o'zining geosiyosiy joylashuvi bilan O'zbekistonning boshqa hududlari va qo'shni mamlakatlar bilan savdo-sanoat aloqalariga ega. Masalan, Sho'rtan gaz-kimyoy majmuasining mahsulotlari xalqaro bozorlarda talabgir. Bu, o'z navbatida, viloyatning iqtisodiy salohiyatini oshirishga yordam beradi. Eksport salohiyati: Qashqadaryo viloyatining eksport salohiyati har yil oshib bormoqda. Viloyatning neft, gaz, kimyo va oziq-ovqat sanoati mahsulotlari nafaqat O'zbekiston, balki mintaqaviy va xalqaro bozorlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Viloyatning strategik joylashuvi, ayniqsa, uning iqtisodiy-geografik xususiyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Viloyatning ko'plab sanoat tarmoqlari markaziy va janubiy O'zbekistonni, shuningdek, Afg'oniston va boshqa qo'shni davlatlarni o'z ichiga olgan iqtisodiy zonada joylashgan. Strategik joylashuv: Viloyat yirik transport yo'llarining kesishmasida joylashgan va bu hududda iqtisodiy faoliyatning kengayishiga imkon yaratadi. Viloyatning geografik joylashuvi nafaqat ichki, balki xalqaro savdo va iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Qashqadaryo viloyatining sanoat tarmoqlarining iqtisodiy-geografik xususiyatlari viloyatning iqtisodiy rivojlanishiga, sanoat tarmoqlarining shakllanishiga va istiqboldagi o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Viloyatning tabiiy resurslarga boyligi, yaxshi rivojlangan transport infratuzilmasi, mehnat resurslari va boshqa geografik omillar sanoatning rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi. Shuningdek, viloyatning iqtisodiy-geografik

joylashuvi uning sanoat tarmoqlarini strategik jihatdan muvaffaqiyatli rivojlantirishga imkon beradi.

Viloyat sanoatining asosiy ko'rsatkichlari

	2022- yil	2023- yil	2024- yil yanvar- mart	2024- yil yanvar- - iyun	2024- yil yanvar- sentabr	2024- yil yanvar- dekabr	2025- yil yanvar- mart
Sanoat mahsuloti hajmi, mlrd. so'm	22624,4	28767,7	7335,7	17091,0	28742,7	39488,1	9400,4
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarishning o'sish sur'ati, o'tgan yilga nisbatan foizda	110,1	107,4	107,7	107,8	108,0	108,0	105,7
<i>shu jumladan:</i>							
Qazib oluvchi sanoat	1715,2	1593,3	362,9	731,9	1274,6	1850,6	518,9
Qayta ishlovchi sanoat	15352,2	22672,6	5610,4	13767,7	23446,9	32080,1	6757,2

1-jadval manba; qashstat.uz

Xulosa. Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning yirik sanoat hududlaridan biri bo'lib, uning iqtisodiy salohiyati yil sayin rivojlanib bormoqda. Viloyatdagi sanoat tarmoqlari, jumladan, neft-gaz, kimyo, qurilish materiallari, oziq-ovqat sanoati va mashinasozlik sohalari mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin egallaydi. Viloyatning tabiiy resurslarga boyligi, transport infratuzilmasining rivojlanishi va malakali ishchi kuchining mavjudligi sanoatning o'sishiga mustahkam zamin yaratmoqda.

Viloyatdagi yirik korxonalar, xususan, Muborak gazni qayta ishlash zavodi, Sho'rtan gaz-kimyo majmuasi, Qarshi sement zavodi va oziq-ovqat sanoati korxonalari viloyatning sanoat salohiyatini yanada oshirib, O'zbekistonning boshqa hududlariga ham eksport imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shuningdek, kimyo sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish va oziq-ovqat sanoatining kengayishi viloyatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi. Bundan tashqari,

viloyatda sanoat tarmoqlarining rivojlanishi, transport va kommunal infratuzilmaning yaxshilanishi hamda ishchi kuchining malakasini oshirishga qaratilgan dasturlar viloyatning kelajakdagi iqtisodiy rivojlanishiga katta turtki bo'ladi. Qashqadaryo viloyati, ayniqsa, energetika, kimyo sanoati va qurilish materiallari ishlab chiqarish sohalarida o'z salohiyatini yanada mustahkamlab, O'zbekistonning sanoat salohiyatiga katta hissa qo'shishda davom etadi. Viloyat sanoati nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro bozorlarda ham o'z o'rnini mustahkamlashga qaratilgan strategiyalarni amalga oshirishni davom ettiradi, bu esa uning iqtisodiy jihatdan rivojlanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov, Q.X., & Egamberdiyev, A.A. (2020). *O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi*. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
2. Jo'rayev, O.A. (2018). *Hududiy iqtisodiyot*. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
3. Navotova D. I. Main principles for determining the efficiency of the use of land resources //Proceedings of International Educators Conference. – 2023. – C. 443-447.
4. Karimov, A. (2021). "Qashqadaryo viloyatida sanoat tarmoqlarining rivojlanish tendensiyalari". *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, №4, 55–60-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). *Qashqadaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari*. <https://stat.uz>
6. Shoniyozov, K. (2004). *Qashqadaryo viloyatining tarixiy-geografik xususiyatlari*. Qarshi: Qarshi Davlat universiteti nashriyoti.
7. Qurbonov P. R. Iqlim o'zgarishi sharoitida tekislik mintaqasi shaharlarining rivojlanish xususiyatlari (Janubiy O'zbekiston misolida) //Экономика и социум. – 2023. – №. 10 (113)-1. – C. 210-214.
8. Suyunov A. et al. The impact of the hydrological condition of Kashkadarya oasis on the formation of agrolandscapes //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – T. 539. – C. 01016.
9. Turg'unov, B.T. (2017). "O'zbekiston sanoatining hududiy rivojlanish omillari". *Geografiya va tabiiy resurslar*, №2, 12–17-betlar.
10. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi (2023). *Qashqadaryo viloyatining sanoat salohiyati* [Elektron manba]. Rasmiy veb-sayt: <https://mift.uz>

11. Ashurovish X. P. Global iqlim o'zgarishining agrolandshaftlarga ta'siri va antropogen omil //Hamkor konferensiyalar. – 2024. – T. 1. – №. 3. – С. 155-158.
12. Qashqadaryo viloyati hokimligi rasmiy sayti (2023). *Viloyat sanoat sohasi haqida ma'lumotlar*. <https://qashqadaryo.uz>
13. Djalilov, S. (2022). “Sanoat geografiasida zamonaviy yondashuvlar”. *Geografik fanlar rivoji*, №1, 25–31-betlar.
14. Egamberdiyev, A.A. (2016). *Sanoat geografiyasi*. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
15. Safarov I. B., Kh M. S. Geoeological problems in the nishan district //Экономика и социум. – 2025. – №. 3-1 (130). – С. 396-398.